Azerbaijan School, Volume 320, Issue 1, pp.35-48, 2013

(*English*)

PROVISION OF MEDICAL KNOWLEDGE FOR THE STUDENTS IN TEACHING BIOLOGY SUBJECT IN SECONDARY SCHOOLS

H.Hajiyeva

Abstract. The article deals about the opportunities, method, form and ways of provision of medical knowledge for the students in teaching biology subject in secondary schools. The importance of engrafting medical knowledge and skills in teaching biology to students is explained here. Contacts of biology with medicine is indicated, their usage opportunities in education are given on the themes. The opportunities of grafting medical knowledge and skills of each course (plants, zoology, human, general biology) are clarified. The ways with approved benefits are identified through being experimented.

Keywords. Medical knowledge, biology subject, ecological problem, infectious diseases, injuries, folk medicine, herbs, bacteria, fungus, viruses, disinfection, general nutrition.

(*Azerbaijan*)

ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ BİOLOGİYA FƏNNİNİN TƏDRİSİNDƏ ŞAGİRDLƏRƏ TİBBİ BİLİKLƏRİN VERİLMƏSİ

Həqiqət Hacıyeva

ADPU-nun dosenti, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

Açar sözlər. Tibbi bilik, biologiya fənni, ekoloji problem, infeksion xəstəliklər, zədələnmələr, xalq təbabəti, dərman bitkiləri, bakteriyalar, göbələklər, viruslar, dezinfeksiya, dezinseksiya, deratizasiya.

(*Russian*)

ОБУЧЕНИЕ УЧАЩИХСЯ МЕДИЦИНСКИМ ЗНАНИЯМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА БИОЛОГИИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ

Х.Гаджиева

В статье говорится о возможностях, методах, формах и путях обучения учащихся медицинским знаниям при преподавании предмета биологии в общеобразовательных школах. Разъясняется значение развития медицинских знаний и умений при преподавании предмета биологии. Показывается связь биологии с медицинской наукой, возможности их использования при преподавании предоставляются по темам. Выясняются возможности каждого курса (ботаника, зоология, человек, общая биология) в деле привития медицинских знаний и умений. Проводятся эксперименты и устанавливаются методы, полезность которых подтверждаются.

Azerbaijan School, Volume 320, Issue 1, pp.35-48, 2013

Ключевые слова: медицинские знания, предмет биологии, экологическая проблема, инфекционные заболевания, повреждения, народная медицина, лекарственные растения, бактерии, грибы, вирусы, дезинфекция, дезинсекция, дератизация.

Dünya ölkələrində gedən iqtisadi-siyasi inkişaf, elmi-texniki tərəqqi, ekoloji proseslər, təhsil sahəsində baş verən dəyişikliklər insanların sağlamlığına müəyyən təsir göstərir, onun qorunması problemini aktuallaşdırır. Ekoloji problemlərin: təmiz hava, su, qida məhsullarının çatışmazlığı, müharibələr, insanlararası münasibətlərin pozul-ması sağlamlığa ciddi zərbə vurur.

Ailə münasibətlərinin kəskinləşməsi, boşanmaların sayının artması ilə uşaqların ata-ana qayğısından məhrum olması, infeksion xəstəliklərin yayılması, uşaq alveri kimi problemlər gələcək nəslin sağlam böyüməsinə inamı azaldır.

Digər tərəfdən, texnikanın sürətli inkişafı, onlardan istifadə edənlərin sayının günü-gündən çoxalması, terror və qəzaların sayının artması insanların sağlamlığını təhlükə altına alır. Ətraf mühitin, xüsusilə bitki və heyvanların lazımi səviyyədə qorunmaması heyvan xəstəliklərinin, xüsusilə zoonoz infeksiyaların insanlara yoluxmasına şərait yaradır.

Kimyəvi dərman preparatlarından istifadənin zərərli olması xəstəliklərin profilaktika və müalicəsində təbii vasitələrə geniş yer verilməsini labüd edir. Əhalinin xalq təbabətini, təbii vasitələri öyrənməsi və onlardan geniş istifadə etməsi zərurəti yaranır. Sağlamlığın qorunmasını çətinləşdirən bütün bu amillər hamının tibb işçiləri ilə birgə fəaliyyət göstərməsini tələb edir. Cəmiyyət üzvlərinin belə bir ciddi problemin həllinə cəlb edilməsi onların tibbi biliklərə malik olmasını şərtləndirir. Əhalinin tibbi biliklərə yiyələnməsi məktəblərdə fənlərin tədrisində həll olunmalıdır. Tibb elminə daha yaxın olan biologiya fənninin tədrisində problemin həllidə geniş imkanlar mövcuddur. Odur ki, bu sahəyə müəllimlər, xüsusilə biologiya müəllimləri daha ciddi yanaşmalıdırlar.

Şagirdlərə sağlamlığın qorunmasına dair tibbi biliklərin verilməsi fənn kurikulumlarının əsas tələblərindəndir. Biologiya fənn kurikulumunun məzmununda insan sağlamlığına geniş yer verilmişdir. Fənn kurikulumunun məzmununda ümumi təlim nəticələrində deyilir: Ümumi təhsil pilləsi (VI-IX siniflər) üzrə şagird zədələnmələr zamanı ilk tibbi yardım göstərir, xəstəliklər zamanı profilaktik tədbirlər görür (6.s.5).

Məzmun xətlərinə gəldikdə isə dörd məzmun xəttindən biri "İnsan və onun sağlamlığı" kimi götürülmüşdür. Bu məzmun xətti üzrə şagirdlər insanın psixi xüsusiyyətlərinin sosial mahiyyəti ilə tanış olur, insan orqanizminin bəzi funksional anormallıqları, onu doğuran səbəblər və onların aradan qaldırılma yollarını, sağlam həyat tərzinə nail olmaq, xəstəliklər, zədələnmələr zamanı özünə və ətrafındakılara ilk yardım göstərmək, reproduktiv sağlamlığı qorumaq bacarığına yiyələnmiş olurlar.

Adı çəkilən məzmun xəttinin əsas standartı:

Azerbaijan School, Volume 320, Issue 1, pp.35-48, 2013

Sağlamlığın qorunmasına dair bacarıqlar nümayiş etdirir kimi müəyyən olunmuşdur. Alt standartlar VI sinif üçün 3.2.1. bitki və heyvanların insan sağlamlığında rolunu izah edir; 3.2.2. Dərman bitkilərini fərqləndirir.

VII sinifdə alt standartlar 3.2.1. virus, bakteriya, göbələk və heyvanların insan orqanizmində törətdiyi xəstəlikləri sadalayır; 3.2.2. Müalicəvi xassələrinə görə dərman bitkilərini quruplaşdırır.

VIII sinif üzrə alt standartlar 3.2.1. sağlamlığın qorunması qaydalarını izah edir. 3.2.2. Xəstəliklər, zədələnmələr zamanı ilk tibbi yardım göstərir.

IX sinifdə alt standartlar 3.2.1. irsi xəstəliklər, onların qarşısının alınması yollarını faktlarla izah edir. 3.2.2. Sağlam həyat tərzinin əhəmiyyətini şərh edir, referatlar hazırlayır.

X sinifdə alt standartlar 3.2.1. yoluxucu xəstəliklər, onlardan qorunma yolları haqqında referat, təqdimat hazırlayır; 3.2.2. sağlam həyat tərzində gigiyena qaydalarının rolunu və əhəmiyyətini dəyərləndirir, məruzə və təqdimatlar hazırlayır.

XI sinifdə alt standartlar 3.2.1. İnsan orqanizmində baş verən xəstəliklərin hüceyrə səviyyəsində olduğunu əsaslandırır, məruzə və təqdimatlar hazırlayır; 3.2.2. Sağlam ailənin qurulmasında sağlam həyat tərzinin rolunu dəyərləndirir, məruzə və təqdimatlar hazırlayır.

Göründüyü kimi, biologiya fənn kurikulumunun məzmununda şagirdlərə tibbi biliklərin verilməsi imkanları genişdir. Təlim nəticələri, əsas və alt standartlarda tibbi biliklərin verilməsi sistemli və ardıcıllığı ilə seçilir.

Burada yuxarı siniflərə keçdikcə veriləcək tibbi biliklər sadədən mürəkkəbə doğru mürəkkəbləşir, şagirdlər tam orta təhsil pilləsini başa vurduqda onlar daha mükəmməl tibbi bilik və bacarıqlara yiyələnmiş olurlar. Fənnin tədrisi imkanları əsasında tibbi biliklərin verilməsi şagirdlərin sağlam böyümə və inkişafına da müsbət təsir göstərir.

İmkanlar ondan ibarətdir ki, bitkilər kursunu tədris edən müəllim şəfaverici və insanın xəstələnməsinə səbəb olan bitkiləri ayırır və onlardan necə istifadə edilməsi, qorunma qaydalarını öyrədir. Mövzulara uyğun olaraq dərman bitkilərini şagirdlərə tanıdır, onlardan istifadənin yollarını izah edir.

Dərslikdə Azərbaycan florasından 80-dən artıq dərman bitkisinin adı çəkilir. Onlar yabanı və mədəni bitki olmaqla hər hansı bir xəstəliyə müalicəvi təsir göstərir. Adları çəkilən dərman bitkilərinin çox az qisminə dair dərslikdə məlumat verilir. Əksəriyyətinin şəfaverici təsiri, dərmanın hazırlanması və qəbulu qaydaları haqqında danışılmır. Müəllim onlara dair lazımi məlumatı toplamalı və ya bu işi şagirdlərinə həvalə etməlidir. Materiallar, mövzular əsasında dərslərə gətirilməli, şagirdlərə onları tanımaq və qorumaq bacarıqları aşılanmalıdır. Bir çox dərman bitkiləri meyvə, tərəvəz, bostan olmaqla məişətimizdə geniş istifadə edilir. Onların faydası, xüsusilə şəfaverici xassələri şagirdlərə izah olunmalıdır. Qeyd olunmalıdır ki, orqanizmin sağlamlığı üçün zəruri maddələr olan vitaminlərin, mineral duzların əksəriyyəti həmin bitkilərin tərkibində mövcuddur. Dərman bitkilərinin şagirdlər tərəfindən tanınması onların həmin bitkilərdən lazımi normada və

qaydada istifadə etməsinə, onları qorumasına, becərilməsində fəallıq göstərməsinə zəmin yaradır.

Müəllim sağlamlığa ciddi zərər vuran tütün, tiryək, tənbəki, çətənə kimi bitkilər və onlardan istifadənin zərərini şagirdlərə aydınlaşdırır, onlardan qorunmağın yollarını açıqlayır. Alkoqolun da bitki orqanlarından, xüsusilə meyvə və toxumlardan alındığını qeyd edir. Onların orqanizmin sağlamlığına zərərini izah etməklə, alkoqollu içkilərdən şagirdlərin uzaq olması yollarını göstərir. Belə içkilərin heç kimə faydalı olmadığını, əksinə cinayətlərə yol açdığını qeyd edir.

Müəllim bakteriyalar haqqında bilik verərkən onların faydalı nümayəndələri ilə yanaşı, xəstəlik törədənləri də öyrətmək imkanı qazanır. Bakterial xəstəliklər (piodermit, bronxit, tonzillit, pnevmoniya, qastrit, nefrit və s.), onlarla mübarizə yollarını izah edir. Törədicilərin çox kiçik mikroskopik ölçüdə olmaqla, gözlə görünmədiyini söyləyir. Virusların quruluş və xüsusiyyətlərini aydınlaşdırarkən onların törətdikləri təhlükəli virus xəstəlikləri (qrip, qızılca, hepatit, quduzluq və s.) və onlardan qorunmanın səmərəli yolları izah edilir.

Göbələklərə dair mövzuların tədrisində daha çox yer papaqlı göbələklərin quruluş və xüsusiyyətlərinə verilmişdir. Parazit göbələklər, onların törətdiyi xəstəliklər, onlardan qorunma yolları göstərilməmişdir. Ona görə də müəllim göbələklərin öyrədilməsində onların faydası, istifadə qaydaları ilə yanaşı, göbələk xəstəlikləri (epidermofitiya, kandidozlar, kandidomikozlar, trixofitiya və s.), onların yoluxma xüsusiyyətləri, göbələk xəstəliklərinin qarşısının alınması məsələlərini şagirdlərə aydınlaşdırmalı olur. Yeməli göbələklərdən istifadə qaydalarını izah edən müəllim onların orqanizmə verdiyi faydanı qeyd edir. Göstərir ki, vaxtı keçmiş və zəhərli göbələkləri tanımaq və onlardan istifadə etməmək lazımdır. Göbələklə zəhərlənmələrdə ilk tibbi yardımı da müəllim izah edir.

Adları çəkilən xəstəlik törədiciləri ilə baş vermiş yoluxucu xəstəliklərin ümumi əlamətləri, yoluxma yolları öyrədildikdən sonra onlarla mübarizədə aseptika, antiseptika, sterilizasiya qaydaları şagirdlərə izah edilir və həmin qaydalara daim riayət edilməsi tövsiyə olunur. Şagirdlərə çatdırılır ki, insan daim təmizliyinə diqqət etməklə, xəstəliklərin xüsusiyyətlərini öyrənməklə sağlamlığını qorumalıdır.

Zoologiya kursunu keçərkən şagirdlərə heyvan xəstəlikləri, heyvanların insanlarda törətdiyi xəstəliklər, onlardan insanlara keçən zoonoz infeksiyalar və onların yoluxmasının qarşısının alınması, müalicə və profilaktikası öyrədilir. İbtidai heyvanlardan dizenteriya amöbü, leyşmaniya, lyambliya, malyariya paraziti kimi mikrobların törətdiyi xəstəliklərə dair şagirdlərə məlumatın verilməsi, onlarla mübarizə üsullarının öyrədilməsi çox vacibdir.

İnsanlara yoluxan heyvan xəstəlikləri: bruselyoz, taun, helmintozlar, malyariya, quduzluq və başqalarının törədiciləri, yayanları, xəstəliyin əlamətləri, profilaktikası, müalicəsinə dair materialın şagirdlərə izah edilməsi yaxşı nəticə verir.

Müəllim adları çəkilən xəstəliklərin çox kiçik ölçüdə mikroskopik heyvanlar tərəfindən törədildiyini qeyd edir. Mövzulara müvafiq olaraq onların quruluşu, həyat tərzi, törətdiyi xəstəlik, onun insanlar arasında yayılmasına dair biliklər verir. Onların şəkillərini,

videogörüntülərini nümayiş etdirməklə şagirdlərdə xəstəliklərə dair müfəssəl təsəvvür yaradır. Onlardan qorunmağın yollarını izah edir.

Dərslikdə qurdlar haqqında material genişdir. Müəllim onlara istinad edərək insanlarda parazitlik edən öküz soliteri, qaraciyər sorucusu, exinakokk, askarid və başqalarının törətdiyi helmintoz xəstəliklərini şagirdlərə izah edir. Onların quruluşunu, inkişaf tsiklini, xəstəliyin əlamətləri, yayılma yolları, profilaktika və müalicəsinə dair bilikləri şagirdlərə çatdırır. Helmintozlarla mübarizədə şəxsi gigiyenanın gözlənilməsinin zəruriliyini qeyd edir.

Bəzi heyvanlar: ağcaqanad, arı, hörümçək, əqrəb, balıq, ilan, timsah, yırtıcı və ev heyvanları insanları müxtəlif formada zədələyirlər. Həmin zədələnmələrdə ilk tibbi yardım göstərilməsi üsulları, zədələnmələrdən qorunma yolları şagirdlərə izah edilməli, bu sahədə bacarıqlar aşılanmalıdır.

Bir çox heyvanlar (it, pişik, inək, qoyun, siçovul və s.) müxtəlif xəstəlik törədicilərini gəzdirir və insanlarla təmasda onlara yoluxdururlar. Belə heyvanlarla təmasda olarkən ehtiyatlı olmaq, şəxsi gigiyenaya diqqət edilməsinin vacibliyi şagirdlərə izah edilir.

Xəstəlik törədən, xəstəlikləri yayan heyvanlara qarşı mübarizə üsulları (dezinfeksiya, dezinseksiya, deratizasiya tədbirləri) şagirdlərə öyrədilməli, onlardan şəxsi gigiyenaya daim diqqət edilməsi tələb olunmalıdır.

Bir sıra heyvanlar vardır ki, onların məhsulları şəfaverici xüsusiyyətlərə malikdir. Arının hazırladığı min bir dərdin dərmanı bal, vərəmum, arı südü, çiçək tozu belələrindəndir. Həşəratlar (cücülər) sinfinin tədrisində onun əsas nümayəndələrindən biri olan arının həyat tərzi, quruluşu, əhəmiyyəti öyrədilərkən onun insan sağlamlığına fayda verən bal və digər məhsulları, onların istifadəsi, şəfaverici xassələri izah edilir. Balın orqanizmin sağlamlığında əvəzsiz bir qida olduğu qeyd edilir. Sürünənlər sinfinin heyvanları öyrədilərkən ilanın həyat tərzi, quruluşu, çoxalması, təbiətdə rolu aydınlaşdırılır. Materiala ilan zəhərinin çox faydalı olması, onun alınması, dərmanların hazırlanması, onlardan bir sıra təhlükəli xəstəliklərin müalicəsində istifadə olunması məsələləri mövzuya əlavə edilir. Belə heyvanların mühafizəsi, onların məhsullarından sağlamlıq üçün istifadə olunmasının əhəmiyyəti göstərilir.

Xordalılar tipinin “Quşlar sinfi” bəhsini tədris edərkən quşların həyat tərzi, müxtəlifliyi, çoxalma və inkişafı, təbiətdə, insan həyatında, iqtisadiyyatda rolu kimi məsələlərə yer verilir. Quş məhsullarının şəfaverici, sağlamlığa müsbət təsiri izah edilir. Bir sıra ov quşlarının əti, yumurtası müxtəlif xəstəliklərin müalicəsində, xəstəliklərə qarşı müqavimətin, immunitetin yüksəldilməsində istifadə olunduğu qeyd edilir. Məsələn, kəklik əti qanyaradıcı olmaqla mədə-bağırsaq, sinir sistemi, xüsusilə iflicdə çox faydalıdır. Onun yumurtası səs tellərinin xəstəliklərində, nitqin açılmasında, şişin çəkilməsində müalicəvi təsir göstərir. Durna ətindən böyrək xəstəliklərində, xüsusilə böyrəkdaşı xəstəliyində daşın əriməsinə, ekzema xəstəliyinin müalicəsində istifadə edilməsi yaxşı nəticə verir. Bildirçin əti sidikqovucu xüsusiyyətə malikdir, yumurtası körpələrin tez dil açmasına, nitqin inkişafına kömək edir. Qaranquş əti qaraciyər, dalaq, dəri xəstəliklərində çox faydalıdır. Burada quşlarda törənən bəzi xəstəliklərin insanlara yoluxduğu da göstə-rilir.

Azerbaijan School, Volume 320, Issue 1, pp.35-48, 2013

Müəllim quşlara dair mövzuların tədrisində quş qripi xəstəliyinin əlamətləri, yoluxma yolları, xəstə quşların tanınması, onlarla rəftar qaydalarını şagirdlərə aydınlaşdırır.

Məməli heyvanlara gəldikdə isə onların quruluşu, müxtəlifliyi, həyat tərzi, çoxalma və inkişafı, təbiətdə, insanların sağlamlığında faydası nəzərə çatdırılır. Əti, südü, digər məhsullarının müalicəvi təsiri göstərilir. Qanından serum, qammaqlobulin, müxtəlif peyvəndlər hazırlandığı, qanya-radıcı məhsulların istehsal olunduğu qeyd edilir.

Heyvanların insan sağlamlığında rolu şagirdlərə izah edilməklə onlara heyvanların mühafizəsi, iqtisadi, ekoloji, tibbi-gigiyenik bilik və bacarıqlar aşılanır. Zoologiya kursunun tədrisində verilmiş tibbi biliklər insan kursunda davam etdirilir. İnsan kursunun tədrisində şagirdlərə insan orqanizminin quruluşu və orada gedən fizioloji proseslərlə yanaşı, patoloji dəyişikliklər də izah olunur. Şagirdlərə orqanizmin sağlamlığı, onun qorunması yolları əyani olaraq çatdırılır. Sağlamlığı pozan amillər mövzulara uyğun izah edilir. İnsanda baş verən iltihabi, yoluxucu, bakterial, virus, göbələk xəstəlikləri, müxtəlif səbəblərdən zədələnmələr, ekstremal vəziyyətlər, zərərli vərdişlər və onların sağlamlığa mənfi təsiri mövzulara müvafiq olaraq şagirdlərə öyrədilir. Xəstəlik və zədələnmələrdə ilk tibbi yardım göstərilməsinin əhəmiyyəti, onların həyata keçirilməsi qaydaları praktik olaraq göstərilir. Kursun tədrisində tibbi biliklərin verilməsi və əvvəlki kurslarda öyrəndiklərinin daha da dərinləşdirilməsi şagirdlərin sağlam şəxsiyyət kimi yetişdirilməsində mühüm rol oynayır. Kursun tədrisində orqanlar sistemi aşağıdakı ardıcıllıqla izah olunur: Sinir sistemi; Vəzilər; Dayaq-hərəkət aparatı; Qan və qan dövranı; Tənəffüs; Həzm; Maddələr mü-badiləsi; İfrazat; Dəri; Analizatorlar; Ali sinir fəaliyyəti. Hər bir orqan və orqanlar sisteminin tədrisində onun patologiyası, xəs-təlikləri, profilaktika və müalicəsi, xüsusilə xəstəliklərin səbəbləri, əlamətləri, törədici və yayıcıları, onlardan qorunma yolları izah edilir. Xəstəliklərin müalicəsində ağrı, öskürək, ürəkbulanma, yüksək temperatur, qan təzyiqi, ekstremal vəziyyətlər, zədələnmələr, qanaxma, sümük sınıqları, oynaq çıxıqları və başqa əlamətlərin aradan qal-dırılmasında ilk tibbi yardım göstərilməsi, təcili tibbi yardım çağırılmasına dair bilik və bacarıqlar aşılanır.

Kursun tədrisində müəllim zərərli vərdişlər, xüsusilə siqaret çəkmə, spirtli içkilərin, narkotik maddələrin qəbulu, onların orqanizmə və cəmiyyətin inkişafına vurduğu ciddi ziyanlar haqqında izahat aparmalıdır. O, siqaretin heç bir faydası olmayan və tüstüsünün tərkibində sağlamlıq üçün zərərli olan yüzlərlə maddənin olduğunu qeyd edir. Təcrübələrin köməyi ilə şagirdlərə siqaret tüstüsünün canlılara (bitki, heyvan) mənfi təsirini əyani olaraq göstərir. Təcrübələrlə şagirdlərə siqaretin sağlamlığa mənfi təsirini sübut edən müəllim onların bir hissəsinə ev tapşırığı kimi siqaretin faydasına dair məlumat və prezentasiya hazırlamağı, nəticələri təqdim etməyi tapşırır. İkinci qrupa siqaretin sağlamlığa, insanın ayrı-ayrı orqanlarına: dişlərə, mədəyə, ağciyərlərə, qaraciyərə, sinir sisteminə, ürəyə, böyrəklərə vurduğu zərərə dair məlumat toplamaqla prezentasiya hazırlaması və təqdimatını aparır.

Şagird qruplarının liderləri tədqiqatlarının nəticələrinə dair şagirdlər qarşısında çıxış edir, müzakirə aparırlar. Nəticələr söylənilir, sağlamlığa ciddi zərər vuran siqaretlə mübarizə aparmaq, ona “yox” demək yollarını şagirdlər müstəqil olaraq öyrənmiş olurlar.

Hər bir qrupun çıxışı, təqdimatı qiymətləndirilir, faydalı təkliflər müvafiq təşkilat və qurumlara çatdırılır. Müəllim onların müəyyən etdiyi səmərəli yolları aydınlaşdırır və şagirdlərinə belə faydalı işdə fəallıq göstərməyi tövsiyə edir. Şagirdlərə siqaret əleyhinə reklamlar, tövsiyələr, bukletlər hazırlamaqda, onları əhali arasında yaymaqla təbliğat işlərinə qoşulmaqda köməklik göstərir.

X-XI siniflərdə ümumi biologiyanın tədrisində də verilmiş tibbi biliklərin möhkəmləndirilməsi və daha da genişləndirilməsi imkanları mövcuddur. Belə ki, “Sitologiyanın əsasları” bəhsinin tədrisində hüceyrə, onda gedən prosesləri öyrətməklə müəllim hər bir hüceyrə və toxumanın normal fiziologiyası üçün lazım olan amilləri izah edir, onun patologiyasının səbəblərini göstərir.

“Orqanizmlərin çoxalması və fərdi inkişafı” bəhsinin tədrisində insan orqanizminin çoxalması və inkişafında baş verə biləcək patoloji proseslər, çoxalma və inkişafa mane olan amillər, normal inkişafı təmin edən vasitələr izah olunur.

“Genetikanın əsasları” bəhsinin tədrisində insanın genetik aparatı, onun normal, sağlam fəaliyyəti, dəyişkənlik və irsiyyət məsələləri, mutasiya dəyişkənliyi, onun sağlamlığa mənfi təsiri, irsi xəstəliklər, onların xüsusiyyətləri, onlardan qorunma yolları göstərilir.

“Bitki, heyvan və mikroorqanizmlərin seleksiyası” bəhsinin tədrisində bir çox xəstəliklərin qarşısının alınmasında, dərman preparatlarının, peyvəndlərin istehsalında seleksiyanın nailiyyətlərindən istifadə edildiyi aydınlaşdırılır.

“Ekologiyanın əsasları” bəhsinin tədrisində də insan sağlamlığına müsbət və mənfi təsir edən ekoloji amillər təmiz hava, su, qida məhsulları, onlardan yerində və düzgün istifadə qaydaları, ekoloji tarazlığın daim saxlanmasına diqqət edilməsi kimi məsələlər izah edilir. Şagirdlərə bioloji, ekoloji biliklərlə yanaşı, tibbi bilik və bacarıqlar aşılanır.

Şagirdlərə tibbi bilik və bacarıqların verilməsində fəal təlim metodlarının tətbiq edilməsi təlimin keyfiyyətini yüksəldir, şagirdlərin məntiqi, yaradıcı təfəkkürünün inkişafını təmin edir, onların sağlam vətən-pərvər şəxsiyyət kimi yetişməsini asanlaşdırır.

Biologiya dərslərində tibbi bilik və bacarıqların aşılanması imkanları geniş olduğu kimi onun həyata keçirilməsi yolları da müxtəlifdir. Bunlara:

- Tibbi biliklərə dair materialın biologiya mövzularına əlavə edilməsi;

- Mövzunun digər fənlərlə, həyatla əlaqələndirilməsi;

- Tibbi məlumatların, faktların, statistik rəqəmlərin toplanması,

- Tibb müəssisələrinə ekskursiyaların təşkili;

- Tibbin müasir nailiyyətlərini əks etdirən materialların internet səhifələrindən əldə edilməsi;

- Tibbi-gigiyenik məsələlərin həlli ilə bağlı tədqiqat xarakterli tapşırıqların yerinə yetirilməsi;

- Sağlamlıqla bağlı əlavə tibbi ədəbiyyatların mütaliəsi;

- Dərslərdə əyani və texniki vasitələrdən istifadə edilməsi;

- Tibbin aktual problemlərinə həsr olunmuş bülleten, buklet və referat işlərinin hazırlanması və s. misal göstərmək olar.

Tibbi bilik və bacarıqlar şagirdlərin sağlam böyümə və inkişafına, xəstəlik və zədələnmələrdən, zərərli vərdişlərdən uzaq olmasına, sağlamlıq naminə ətraf mühitin mühafizəsi işlərinə qoşulmasına, ekoloji tarazlığın qorunması vəzifəsinin həyata keçirilməsinə müsbət təsir göstərir. Ən əsası tibbi biliklərin verilməsi şagirdlərin sağlam, gümrah, vətənpərvər şəxsiyyət kimi yetişməsinə kömək edir. Ona görə də tibbi biliklər şagirdlərə fənnin bəhs və mövzularının xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla ardıcıl, sistemli, pedaqoji prinsiplər əsasında verilməlidir. Nəzəri biliklər həyatla əlaqələndirilməli, praktik tapşırıqların yerinə yetirilməsinə diqqət edilməlidir. Şagirdlərin tibbi bilik və bacarıqları yoxlanılmalı, qiymətləndirilməlidir. Dərslərdə öyrədilməsi çətinlik törədən sağlamlığa dair zəruri tibbi biliklərin verilməsi sinifdənxaric tədbirlərdə davam etdirilməlidir.

Rəyçi: prof. S.Əliyev

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Əliyev S., Hacıyeva H., Mikayılzadə N., Tibbi biliklərin əsasları. Ali məktəblər üçün dərslik. Azərbaycan Tibb Universiteti. Bakı, 2004.

2. Fərəcov Ə., Səlimov R., Quliyev R. Biologiya – 9. İnsan. Bakı: Çaşıoğlu, 2012.

3. Ələkbərov U., İsmayılov V., Ağamirov Ü. Biologiya. Ümumtəhsil məktəblərinin 7-ci sinfi üçün dərslik. Bakı: Xəzər, 2012.

4. Sultanov R. və b. Zoologiya 7. Bakı, Şərq-Qərb, 2011.

5. Hacıyeva H. Ümumtəhsil məktəblərində biologiya fənninin tədrisində tibbi biliklərin öyrədilməsi üzrə işin sistemi (monoqrafiya). Bakı: Ünsiyyət, 2007.

6. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün biologiya fənn kurikulumu, Bakı, 2012.